

י. חלופיות בהערכה

“לעיתים קרובות לימוד וחקר גורמים לנו להיווכח בבערותנו”, מ' דה סבלה

הבסיס הרעיוני והחשיבות

התכנית הלאומית ללמידה משמעותית מתווה שינוי בתפיסת דרכי ההוראה-למידה-הערכה (ה.ל.ה.) ומאפשרת למידה מעמיקה ורלוונטית תוך גיוון בדרכי ה.ל.ה. הגיוון המתבקש מעלה צורך בהצגת חלופות להערכה המערבות את התלמיד ומעודדת למידה פעילה ועצמאית.

דרכי הערכה חלופיות עשויות להיות כל דרך שמערבת את התלמיד, מעודדת למידה פעילה ועצמאית כמו: למידה בדרך החקר, משפט ציבורי, משחק תפקידים, תלקיט (פורטפוליו), מטלת ביצוע, למידה מבוססת פרויקטים ועוד. סוכני השינוי המרכזי במימוש הדרך של ההערכה החלופית בלמידה ובהוראה הם המורים. ההנחה היא, כי ככל שהמורה ירגיש תחושת מסוגלות מקצועית, ושהוא מקבל תמיכה וליווי מקצועיים, הוא יחווה הצלחה ויאמין בדרך חינוכית זאת.

תהליך זה כרוך באתגרים רבים - הן עבור המורים והן עבור התלמידים. התהליך כרוך בשינוי ובהרחבת דרכי הלמידה-הערכה המוכרות, והוספת תהליכים יצירתיים ורב-ממדיים שבמהלכם נדרשת עבודה מאומצת מתלמידים וממורים. תלמידים מצידם יכולים לגלות התנגדות לשינוי דרכי ההערכה החלופיות ולהעדיף דרכי הערכה מסורתיות ומוכרות. מבחינת המורים, בתכנון ובבניית חומרי למידה-הערכה חדשים נדרשים זמן והשקעה רבה.

דגשים בארגון ההוראה והלמידה

עקרונות מנחים להטמעה

- 1. שילוב בתהליך ההוראה-למידה** - הערכת הישגים היא חלק בלתי נפרד מתהליך ההוראה-למידה הכוללת את ארבעת המהלכים: תכנון, הוראה-למידה, הערכת הישגים ומשוב.
- 2. מתן ביטוי בהוראה ובהערכת הישגים לשני הרכיבים של ההוראה:** התייחסות לתוכני הדעת ולרכישת ידע והתייחסות למושגים, לפיתוח מיומנויות למידה וליצירתיות.
- 3. הכוונה לשני השימושים שבהערכה:** הערכה מעצבת - לשיפור ההוראה והלמידה, והערכה מסכמת - לסיכום שלב למידה או לצורך הסמכה.
- 4. חיזוק ההנעה הפנימית:** באמצעות החלופיות בהערכת הישגים ניתן לחזק את ההנעה (המוטיבציה) של התלמיד הכרוכה בפיתוח סקרנות ובהגברת התעניינות.

5. רב-כיווניות - הערכת הישגים מקיפה את כל תחומי התפקוד של התלמיד. אלה תחומי התפקוד: תחום החשיבה, תחום הרגש (עמדות) ותחום התפקוד החברתי (תקשורת בין-אישית במסגרות של פעילות שיתופית).

6. צף והמשכיות - הערכת הישגים היא רצופה, מתמשכת ומצטברת.

7. מעורבות הלומד וחיזוק אחריותו ללמידה - דרכי ההערכה החלופיות מבוססות על שיתוף הלומד תוך פיתוח חשיבה רפלקטיבית על תהליכי הלמידה וחיזוק השיח הדיאלוגי שבין המורה לתלמיד.

8. עבודה שיתופית של צוות המקצוע - תנאי הכרחי להנהגת החלופיות בהערכת הישגים היא עבודה משותפת של חברי הצוות החינוכי. בישיבות הצוות מתבררות המטרות, נבחנות דרכי ההוראה, מפותחים הכלים להערכת הישגים ומתנהלים תהליכים של הערכת הישגים.

9. יזוק התקפות והמהימנות - המגמה היא לחזק את שני המדדים שעליהם מבוססת הערכת הישגים: תקפות ההערכה (המידה בה ההערכה מעריכה מה שהיא צריכה להעריך) ומהימנותה (המידה שבה ההערכה בודקת את הידע ו/או הכישורים באופן עקבי).

10. קביעת קריטריונים להערכה ומחווים. המחווים יכול לכלול קריטריונים הקשורים לסגנון ההגשה ולאפקטיביות שלה, למבנה המשימות הכתובות ולאיכות המשימה עצמה.

אופן הביצוע - החלופות בדרכי ההערכה הן מגוונות. בחרנו להתמקד בארבע חלופות הערכה מרכזיות לחקר ולהציע כלים ליישום:

1. תלקיט (פורטפוליו)

2. מטלת ביצוע

3. למידה מבוססת פרויקטים (PBL) - ראו בחוברת זו.

4. למידת חקר - ראו בחוברת זו.

כלים למדריך

✓ כלי עזר לליווי בניית תלקיט (פורטפוליו).

✓ כלי עזר לליווי תהליכי הכנת מטלת ביצוע.

מקורות לעיון נוסף:

1. משרד החינוך (2014). **חלופות מרכזיות לתהליכי הוראה, למידה והערכה**. אגף א' לפיתוח פדגוגי - המזכירות הפדגוגית. אוחד מתוך:

http://meyda.education.gov.il/files/Mazkirut_Pedagogit/AgafPituachPedagogi/HalufotHaaracha1.pdf

2. שרד החינוך (2014). **אבני דרך בלמידה משמעותית**. אוחד מתוך:

http://meyda.education.gov.il/files/Mazkirut_Pedagogit/tanach/LemidaMashmautit.pdf

תלקיט (פורטפוליו)

מהו תלקיט?

התלקיט הוא אוסף תוצרים של התלמיד שנבחרו בקפידה כעדויות לתהליך הלמידה שהתרחש. בניית התלקיט נעשית בהשתתפות התלמיד ונבחנת בקריטריונים ברורים לבחירת החומר שייכלל בו ומלווה בראיות לרפלקציה עצמית (מטא-קוגניציה) של התלמיד. כל המהלכים בהערכה מסוג זה עוברים תהליך של בדיקה ומשוב, כשהמורה מקבל מהתלמיד חלק מהחומר, הוא בודק, מעיר ומכוון את התלמיד להמשך עבודתו. שיטת הערכה זו מתמקדת במאמציו של התלמיד לאורך הדרך ולא רק בציון על המוצר המוגמר. על-פי גישה זו המורה אינו מקור ידע אלא מספק לתלמיד הזדמנויות ללמידה ומטלות להערכה.

תהליך יצירת התלקיט צריך לכלול:

- ✓ השתתפות התלמיד בבחירת התוכן של התלקיט.
- ✓ קריטריונים ברורים לבחירת החומר שייכלל בתלקיט ולשיפוט החומר.
- ✓ רפלקציה עצמית של התלמיד.

מאפייני התלקיט

- ✓ כלי להערכה מתמשכת של תהליך ותוצר.
- ✓ דרך ליצירת דו-שיח ושיתוף פעולה בין המורה לתלמיד, ולעיתים בין התלמיד לקבוצה.
- ✓ כלי המאפשר לתלמיד לזהות את נקודות החוזק והחולשה שלו.
- ✓ שיטה לעודד תלמידים להשתתף וליטול אחריות - התלמיד אחראי ומנהל את התלקיט.
- ✓ שיטה לסיוע לתלמיד בבעיות המשמעת, ההכוונה, וההערכה העצמית שלו.

סוגים של תלקיטים

- 1. תלקיט עבודות נבחרות** - זהו אוסף של דוגמאות שנצבר לאורך זמן ומציג את העבודות הטובות והמייצגות ביותר של התלמיד.
 - 2. תלקיט תהליך** - זהו תיק הכולל דוגמאות המייצגות את תהליך העבודה של התלמיד. הוא כולל עבודות גמורות ועבודות שטרם הושלמו, עבודות מוצלחות ופחות מוצלחות.
 - 3. תלקיט משולב:** תלקיט המשלב את שני הסוגים הנ"ל.
- תלקיט הוא מונח כללי: הוא יכול לשמש לצרכים שונים, להתייחס לתכנים שונים ולהיבנות בדרכים שונות. ולכן, חשוב להגדיר מלכתחילה מהי מטרת התלקיט, איזה שימוש ייעשה בו ומהי התועלת שתצמח ממנו לתלמיד.

כלי עזר לליווי בניית תלקיט (פורטפוליו)

שלב ראשון - הסבר לתלמידים מהו תלקיט?

1. כתיבת דף הסבר לתלמידים ודיון ראשוני בכיתה "מהו תלקיט (פורטפוליו)?" במה הוא שונה מקלסר מקצוע, ומהי ייחודיותו ותרומתו?
2. החלטה על פרק הזמן שבו יופעל התלקיט מתאריך _____ עד תאריך _____.
3. צגת תהליך העבודה ומתן הסבר על הרכב המשימות שמכיל התלקיט: משימות אישיות, משימות יצירתיות, משימות קבוצתיות.
4. הצגת תהליך המשוב והרפלקציה שעל התלמיד לעבור במרוצת התהליך, וחשיבותו.
5. ושליחת דף הסבר להורים.

דוגמה לדף הסבר להורים

להורים, שלום רב,
במסגרת לימודי _____ בבית-ספרנו, יעסקו התלמידים בבניית תלקיט (פורטפוליו) - תיק עבודות - אשר מטרתו להציג את מאמציו, התקדמותו והישגיו של התלמיד בתחום הנלמד.
תיק העבודות יכול לכלול פריטים כתובים, חומר מוקלט וכן צורות שונות של הצגת הידע: עבודות, טיוטות, מבחנים, בחנים, עבודה קבוצתית, הערכת עצמית, דפי רפלקציה וכן סיכומי הפגישות של התלמיד עם המורה.
בחרנו לנסות דרך חלופית זו כחלק מדרכי ההערכה המקובלות כיום, כדי שכל תלמיד יבוא לידי ביטוי בייחודיותו ובכישוריו. המטרה היא לפתח תלמיד בעל מכוונות עצמית ולהפוך את הלימוד להתנסות משמעותית וערכית יותר עבור התלמיד.
נשמח אם תעקבו אחר הילדים, ונשמח לראות כיצד בא שיתוף הפעולה עימכם לידי ביטוי בתיק העבודות של ילדכם.

בברכה
צוות מורי _____

שלב שני - בחירת נושא התלקיט והוראתו

1. בחירת התחום או הנושא שבו יתמקד התלקיט, והוראתו במשך _____ שיעורים.
עד תאריך _____

שלב שלישי - עבודה על משימות התלקיט

1. גת המשימות אשר יהיה ניתן לכלול בתלקיט ועבודה עליהם תוך כדי ההוראה. כל משימה תוגדר עם ל"ז ומועד הגשה. המורה יבדוק את המשימות ויחזירן מתוקנות (1/או בצירוף מחוון).
2. יום כל משימה (או מקבץ משימות) התלמיד ימלא דף רפלקציה אישי.
3. ניתן לאפשר לתלמיד לבחור גם משימה/ות נוספות בעצמו:

משימות אפשריות לבחירה עצמית

ציון לתלמיד		טיאור מרכיבי המשימה (משקל יחסי (באחוזים)	סוגי משימה
פריטים הנבדקים			
ציון סופי לתוצר התלמיד	____%	המשימה כוללת: <ul style="list-style-type: none"> • ביטוי לרעיונות מדעיים / היסטוריים / ספרותיים / תנכיים / גיאוגרפיים וכו' או תכנים כאלה • ביטוי להבנה ולשימוש במיומנות המקצוע: ניתוח מקור / השוואה / קריאה ביקורתית / פענוח תרשימים • יטוי להבנה ולשימוש במיומנות חשיבה אחת נוספת לפחות (הסקת מסקנות, יישום ועוד) 	משימה מספר 1 נושא המשימה ____ נקודות ____
צירוף עדויות הכוללות: מחוון, תוצר התלמיד (עבודה מקורית ומתוקנת), משוב התלמיד	____%		
ציון סופי לתוצר התלמיד	____%	<ul style="list-style-type: none"> • משימה המאפשרת אופני ביטוי מגוונים ויצירתיים כמו: תרשים, ציור, מצגת, כתיבה אישית, מיפוי מושגים, המחזה, בניית דגמים, הבעת דעה, כתיבת כתבה, צילום, דף צפייה וכדומה. • התלמיד יצרף הסבר לתוצר ובו תהיה התייחסות לרעיונות ו/או לתכנים בעבודתו 	<ul style="list-style-type: none"> • משימה המאפשרת אופני ביטוי מגוונים ויצירתיים ____ נקודות
צירוף עדויות הכוללות: תוצר קבוצתי, תיעוד התקדמות, משוב התלמיד	____%		
התרשמות המורה מעבודת התלמיד בקבוצה	____%		
	____%		משימה אישית על-פי בחירת התלמיד ____ נקודות
	____%	תשובות התלמיד בדף האישי ללא אפשרות תיקון על-ידי המורה	תיעוד ורפלקציה של תלמיד ____ נקודות
תפקוד כללי של התלמיד	____%		משוב המורה ____ נקודות
	100%		ציון כללי

שלב רביעי - קביעת מועדים למשוב ביניים ולמשוב מסכם

1. קביעת מועד שבו המורה יערוך את משוב הביניים עם התלמיד על התוצר.
2. קביעת מועד להגשת התלקיט.

שלב חמישי - קריטריונים להגשת התלקיט

- התלקיט יוגש בתוך קלסר בעל כריכה קשה. יש לצרף חוצצים בין התוצרים האישיים.
- סדר מרכיבי התלקיט קבוע, ובהתאם לרשום בטבלה.
- הגשת דפי המשוב בסיום כל פרק.
- דף מלווה תלקיט - ציונים יצורף בפתח כל קלסר.
- תיעוד ורפלקציה של התלמיד - בסוף העבודה.

מטלת ביצוע

מהי מטלת ביצוע?

מטלת הביצוע מכילה בדיקה של בעיה שמתעוררת או שהתעוררה והיא בעלת השלכות או השפעות, ופתרונה בא לידי ביטוי בהפקת תוצר. בניגוד לעבודת חקר, שעוסקת בשאלה בעלת שני משתנים לפחות, ושאלת מחקר שבאמצעותה נחקרת השפעתם של המשתנים על מושא המחקר, המטרה במטלת הביצוע היא לחשוף את התלמידים לבעיות בתחום הדעת, לבדוק אותן, להציג פתרונות שונים ולהציג בסוף תוצר. **סוג התוצר וצורת ההצגה** יכולים להיות מגוונים: עלון הסברה, כרזה, דוח ניסוי, הצעה לניסוי חדש, דגם, מצגת, נאום שכנוע, עיתון, תערוכה, נייר עמדה, מאמר לעיתון, מכתב, עצומה, קריקטורה, מיצג, הצעת חוק, עתירה לבג"ץ, מערך שיעור וכד'.

מטרתה של מטלת הביצוע היא להעריך את יכולתם של הלומדים **ליישם תכנים שלמדו**, תוך שהם מפעילים מיומנויות חשיבה גבוהות כמו: תכנון, ארגון ומיזוג מידע, הסקת מסקנות, ביקורתיות וכד'.

מאפייני מטלות הביצוע

1. הבעיה חייבת להיות **פתוחה** (יש יותר מתשובה אחת / פתרון אחד), **ערכית**, ולגעת בסוגיות בעלת משמעות **ורלוונטיות** לתחום הדעת או לחייהם של התלמידים.
2. ישנן כמה דרכים לפתרון, החל משלב הגדרת הבעיה ועד לאופן הגשת התוצר.
3. מטלות ביצוע כרוכות ביצירת **תוצר**. התוצר או חלק ממנו יוצג בפני התלמידים או המורים.
4. ערכת מטלת ביצוע תעשה באמצעות **מחווה**. המחווה יהיה מורכב מקריטריונים ברורים ומוגדרים מראש.

יתרונות השימוש במטלות ביצוע

1. מטלות ביצוע מזמנות חקירה, חשיבה מקורית וביקורתית במקביל לירידה לפרטים לצורך ביצוע.
2. מטלות ביצוע שהעבודה עליהן היא בקבוצות מאפשרות לכל תלמיד לתרום בהתאם לאישיותו ולכישוריו.
3. מטלות ביצוע מתאימות במיוחד לבדיקת מיומנויות חשיבה גבוהות כמו אנליזה וסינתזה, וכן להערכת מיומנויות בתחומים נוספים קוגניטיביים כמו בתחום החברתי והאפקטיבי.
4. העבודה מעניינת בדרך כלל ומפעילה, ולכן היא מגבירה מוטיבציה בקרב התלמידים.

כלי עזר לליווי תהליכי הכנת מטלת ביצוע

שלב ראשון - בחירת נושא מטלת הביצוע והוראתו

בחירת התחום או הנושא שבו תתמקד מטלת הביצוע, והוראתו במשך _____ שיעורים.
עד תאריך _____.

שלב שני - בחירת נושאים למטלת ביצוע מתוך התוכן הנלמד ובחירת קבוצות מטלה

1. הבאת נושאים לכיתה הקשורים לתחום התוכן הנלמד. התלמידים יתבקשו לבחור את הנושא הכיתתי בהכרעת רוב. התייחסות להיבטים שונים של הבעיה.
2. בחירת קבוצות מטלה בתוך הכיתה, שלושה עד חמישה תלמידים בכל קבוצה.
3. חילוק בעיה הנובעת מהנושא שנבחר, כל קבוצה תתייחס להיבט אחר של הבעיה.

דוגמה לבעיה אזרחית - האם המשטרה אוכפת את החוק שנועד למנוע פגיעה וסכנה מתושבי ישראל, ולהגן על הזכות לחיים ועל שלמות הגוף ביישובים מעורבים?

ניתן להציג בעיות שונות בתחומי המתמטיקה, המדעים, גיאוגרפיה או היסטוריה, בעיות שמעוררים סיפורי התנ"ך וכו', במטרה לנסות להציג להן פתרון.

הגשת הנושא וקבוצת המטלה עד תאריך: _____

שלב שלישי - סקירת ספרות

חיפוש ובחירת ספרות מתאימה (מגוונת, עדכנית, אמינה ורלוונטית). בכתיבת סקירת הספרות:

1. יש להתבסס על לפחות ארבעה עד חמישה מקורות מגוונים עדכניים הסוקרים את הנושא מהיבטים שונים (חוק, מחקר, מאמר, מקור, כתבה ומקרה - אירוע).
2. יש להבהיר כיצד סקירת הספרות תורמת להבנת הבעיה הנבדקת.
3. יש למזג את המידע המעובד ולסכם אותו.
4. יש לנסח באופן ממוקד את הבעיה הנבדקת לאור ממצאי הסקירה.
5. לערוך רפלקציה על תהליך העבודה האישי והקבוצתי.

הגשת סקירת הספרות עד תאריך: _____

שלב שלישי - שלב איסוף הנתונים ובחירת כלי המחקר

1. הכרה ובחירת כלי הבדיקה לאיסוף נתונים מהשטח.
2. בדיקה מעשית של הבעיה העיונית, תוך שימוש באחד מכלי הבדיקה (מקורות, ניסויים, שאלון, ריאיון, תצפית). המטרה - חבת הידע על הבעיה ומציאת פתרון.

על הקבוצות להתייחס לנקודות הבאות בעת תכנון עבודת השטח:

1. מהן השאלות שרוצים לברר וכיצד לברר זאת?
2. מה אנחנו יכולים להפיק מהשטח שלא הפקנו מסקירת הספרות?
3. איך נפיק זאת?

הגשת השאלות וכלי המחקר עד תאריך: _____

מטלת ביצוע - איסוף נתונים - דף לתלמיד

תאריך הכתיבה / ההגשה: _____.

במידה שבחרתם בשאלון:

אספו את השאלונים, חברו את מספר התשובות הנכונות לכל תשובה (לפי הטבלה). ניתן להציג את הנתונים שנאספו בגיליון excel וכך תוכלו להציג את הנתונים גם בגרף. **בעבודה הציגו** את הנתונים לאחר שסיכמתם אותם בטבלה או בכמה משפטים המעידים על סיכום כמותי והוסיפו הסבר מילולי.

במידה שבחרתם בריאיון:

יש לרשום את דברי המרואיינים לפי השאלות שנשאלו (את הריאיון השלם יש לצרף לנספח):
שאלה: _____
תשובה: _____

בעבודה סכמו את תשובותיהם של המרואיינים והציגו את הסיכום מלווה בציטוטים מדבריהם.

במידה שבחרתם בתצפית:

סכמו את תשובות התצפיתנים (את דף התשובות יש לצרף לנספח).

שאלה: _____
תצפית: _____

בעבודה סכמו את הממצאים של התצפית.

במידה שבחרתם בעדויות או במקורות (ספרותיים, היסטוריים, תנכיים):

סכמו את המקורות או את העדויות.

המקורות או העדויות: _____
סיכום: _____

במידה שבחרתם בניסוי:

הציגו את מהלך הניסוי ותוצאותיו. ניתן להציג את הנתונים שנאספו בגיליון excel וכך תוכלו להציג את הנתונים גם בגרף ובדיאגרמה.

מהלך הניסוי: _____
תוצאות: _____

שלב רביעי - הצגת ממצאים וניתוחם

לחלק זה שלושה שלבים:

1. ציון הממצאים בצורה מילולית

2. הצגת תרשימים / גרפים / דיאגרמות / מקורות / של הממצאים

3. ניתוח הממצאים - ניתוח הממצאים ילווה בהסקת מסקנות מהממצאים ומסקירת הספרות, המרחיבים את הבנת הבעיה ומקרבים לעבר הפתרון. את המסקנות יש להציג בטיעון.

איך עושים זאת?

- תחילה מציגים את הטענה - הצגת הבעיה הממוקדת שאותה בודקים.
- נימוקים - שני נימוקים המתבססים על הבדיקה העיונית (בסקירת ספרות).
- שני נימוקים המתבססים על הבדיקה המעשית (מתוך כלי המחקר שלכם עדויות / מקורות / ריאיון / ניסוי / מחקר).
- מסקנה - יש להציג את המסקנה שמוסקת מהממצאים שנמצאו בצורה משכנעת ותורמת להתוויית דרך לפתרון.

לסיכום הדיון - יש להתייחס לשאלה כיצד או מה רוצים לעשות עם הממצאים שהתקבלו.
הגשת הממצאים וניתוחם (הסקת מסקנות) עד תאריך: _____.

שלב חמישי - גיבוש הפתרון

- לאחר סיכום הנתונים והסקת מסקנות יגבשו חברי הקבוצה את הפתרון המוצע לבעיה שנבדקה.
- הקבוצה תנסח רעיון שהתממשותו עשויה להביא או שכבר הביאה לפתרון הבעיה.
 - הפתרון ייבחר מתוך חלופות אחדות שעליהן יחשבו התלמידים.
 - הצגת הפתרון צריכה לכלול שני נתונים הכרחיים:

א: מה צריך לעשות כדי לפתור את הבעיה? ב: מיהו הגורם שבידו לעשות זאת?

הקבוצה **תנמק** מדוע בחרה דווקא בפתרון שהציגה תוך **ציון** פתרונות אחרים אפשריים שעלו לדין בקבוצה.

תרגול הצעת פתרון: בכתיבת הפתרון התייחסו לנקודות הבאות:

1. אזכור הבעיה הנבדקת
 2. רון המוצע לבעיה שנבדקה
 3. מוק הבחירה בפתרון המוצע - יתרונות וחסרונות על פני פתרונות אפשריים אחרים
- הצגת הפתרון עד תאריך: _____.

שלב שישי - התוצר

לאחר בחירת הפתרון המועדף, על הקבוצה למצוא את הדרך המתאימה ביותר שבאמצעותה יועבר המסר של הפתרון. סוג התוצר וצורת ההצגה יכולים להיות שונים: החל מתוצר כתוב - עלון הסברה, כרזה, דוח ניסוי, דרך עבודה יצירתית - דגם, מצגת מחשב, סרט וידאו ועד להצגה בעל-פה - נאום שכנוע, וכוח בפורום של רב-שיח.

שלב שביעי - רפלקציה

יומן לכתיבה רפלקטיבית - משוב ורפלקציה: מה למדתי? ממה נהייתי? מה הייתי עושה אחרת? באילו קשיים נתקלתי במהלך העבודה? איך התגברתי על קשיים אלה? מה למדתי מאחרים? מה עזר לי להבין את הבעיה? מה תרמתי לחברי הקבוצה שלי? איזו דרך נקטתי כדי לשכנע אותם שהדבר נדרש? המסקנות מדרך הלמידה שלי ועוד.

הגשת הרפלקציה עד תאריך: _____.

